

XVI. Sed jam haruspicum reliqua responsa videamus. *Oratores, contra jus fasque interfectos*. Quid est hoc? de Alexandrinis⁴⁵ esse video sermonem: quem ego non refuto. Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum praesidio munitum sit, tum etiam divino jure esse vallatum. Sed quæro ab illo⁴⁶, qui omnes iudices tribunus e carcere⁴⁷ in forum effudit, cujus arbitrio sic omnes nunc, atque omnia venena tractantur, qui cum Hermacho Chio syngraphas fecit: ecquid sciat, unum acerrimum adversarium Hermachi, Theodosium, legatum ad senatum a civitate libera missum, sic percussum? Quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum diis immortalibus esse visum, certo scio.

Nec consero nunc in te unum omnia. Spes major esset salutis, si, præter te, nemo esset impurus. Plures sunt. Hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope jure diffidimus. Quis Platorem⁴⁸ ex Orestide, quæ pars Macedonia libera hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatum Thesalicam ad nostrum (ut se ipse appellavit) imperatorem⁴⁹ venisse nescit? quem ille, propter pecuniam, quam ab eo extorqueri non poterat, in vincula conjecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero foedissime & crudelissime venas incidere. Secures suas cruentari scelere noluit: non

men

facis, tollam alicuius tectum meæ domus. An ergo sic impediēbat, ne quis e sua domo in vicinas Clodii ædes introsperet? Sane. Quod ut aperit faciam, opere pretium est animadvertere id, quod ex Vitruvio repetitum habet Isaacus Casaubonus, in *Athenensium lib. xv. c. 12.* Julius Minutolus *Differat. de domit. Romano. scilicet. 2.* Josephus Laurentius *Polyymb. lib. xv. cap. 16.* Romana domus, præsertim divitum, haudquaquam in plures confurgebant contiguationes: tecta habebant, non qualia videmus, fastigiata & declivia, sed plana, & contrata, adeoque apta insidii, ut ait Lipsius, ita denique conformata ut in ea ascendere possent ad spectandas pompas, apicandis causa, deambulandi, dormitendi, Orientales super tecta servi curiosos sepe oculos alienas in domos immittebant, ut ille conqueritur, quem inducit Plautus in *Mil. Glor. Act. 11. scen. 2.* Non timet Cicero, ne quis e sua familia sciens & volens

exploret domestica Clodii vicini flagitia; vult cavere, ne quis, aliud agens, oculos eo visu inquinet; idcirco tollit alicuius tectum; quo enim in editiore loco stas, eo minus introspicis ea, quæ ex adverso sunt depresta.

Quod addit: *Non ut ego te despiciam, sic intelligo: id faciam autem, non ut insulem tibi, teque desuper videam infra me positum; sed ne urbem adspicias.* Erat in monte Palatino Ciceronis domus in conspectu totius urbis. Anonymus.

45 De Alexandrinis] Quos Romam missos Ptolomæus rex insidiis plerosque sustulit. Dio. Manur.

46 Ab illo] Ab ipso Clodio. Idem.

47 E carcere] Iudices fecit, quo anno tribunus pl. fuit, eos, qui propter scelera in carcerem conjecti erant. Idem.

48 Platorem] Vide in Pisonem.

49 Imperatorem] Pisonem.

men quidem populi Romani tanto scelere contaminavit, ut id nulla re possit, nisi ipsius supplicio, expiari. Quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis suis non ad salutem, sed ad necem utatur?

XVII. Sed recitemus, quid sequatur. *Fidem, & jusjurandum neglectum*. Hoc quid sit, per se ipsum non facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorum iudicum manifesto perjurio⁵⁰ dici: quibus olim erepti essent nummi, nisi a senatu praesidium postulassent⁵¹. Quare autem de his dici suspicer, hæc causa est, quod sic statuo, & illud in hac civitate esse maxime illustre atque insigne perjurium, & te ipsum tamen in perjurii poenam ab iis, quibuscum conjurasti⁵², non vocari. Et video, in haruspicum responsis hæc esse subiecta, *Sacrificia verusta, occultaque, minus diligenter facta, pollutaque*. Haruspices hæc loquuntur, an patrii, penatesque dii? Multi enim sunt, credo, in quos hujus maleficii suspicio cadat. Quis præter hunc unum? Obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid gravius, quid religiosius dici potest? *Verusta, occultaque*. Nego ulla verba Lentulum, gravem oratorem ac disertum, sapius, cum te accusaret, ulsurpasse, quam hæc, quæ nunc ex Etruscis libris in te conversa, atque interpretata dicuntur. Etenim quod sacrificium tam vetustum est, quam hoc, quod a regibus æquale huic urbi accepimus? Quod autem tam occultum, quam id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes? quo non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidem sacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria violavit, nemo unquam adiit, nemo neglexit, nemo vir aspicere non horruit? quod fit per verinos Vestales, fit pro populo Romano, fit in ea domo, quæ est in imperio⁵³,

Tom. V.

T t t

fit

50 De tuorum iudicum manifesto perjurio] Cum te de incestu notissimo abolverunt. Manutius.

51 Nisi a senatu praesidium postulassent] Jocus in iudices a Clodio corruptos, qui de eius incestu iudicaturi, cum a senatu, quasi vim timerent, praesidium postulassent; & Clodium tamen, nummis ab eo acceptis, postea

abolvissent. Festive Q. Catulus, cum ex iis quemdam vidisset, *Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?* Epist. 14. lib. xv. ad Attic. Idem.

52 Conjurasti] Una jurasti.

53 In imperio] Non quod Pontifex Maximus re ipsa imperium haberet: sed quod

fit incredibili cæremonia; fit ei dea, cujus ne nomen quidem viros scire fas est: quam iste idcirco Bonam dicit, quod in tanto sibi scelere ignoverit.

XVIII. Non ignovit, mihi crede, non: nisi forte tibi ignotum putas, quod te iudices emiserunt excussum, & exhaustum: suo iudicio absolutum, omnium condemnatum: aut quod oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti. Quis enim ante te sacra illa vir sciens viderat, ut quisquam pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? An tibi luminis obesset cæcitas, plus quam libidinis? Ne id quidem⁵⁴ sentis, conniventes illos oculos abavi tui magis optandos fuisse, quam hos flagrantes fororis? Tibi vero, si diligenter attende- ris, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorum. Homines te in re scèdissima defenderunt: homines turpissimum, nocentissimumque laudarunt: homines prope confidentem iudicio liberaverunt: hominibus injuria tui stupri, illata in ipsos⁵⁵, dolori non fuit: homines tibi arma, alii in me, alii post in illum invictum⁵⁶ civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi; ac majora non esse querenda.

A diis quidem immortalibus quæ potest homini major esse pœna furore, atque dementia? nisi forte in tragœdiis, quos vulnere, ac dolore corporis cruciari vides, & consumi, graviores deorum immortalium iras subire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. Non sunt illi ejulatus & gemitus Philœtæ⁵⁷ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quam illa exultatio Athamantis⁵⁸, & quam somnium⁵⁹ matricidarum. Tu, cum furiales in concionibus voces mittis, cum domos civium evertis, cum lapidibus optimos viros foro pellis, cum

eo anno Cæsar Pontifex Max. erat Prætor, & in Consulibus, aut Prætoris domo fieri ea sacra solebant. Ferrat.

⁵⁴ Ne id quidem] Satius est, cæcum esse, ut illum Appium, quam flagrantem libidine oculos habere, ut Clodium. Idem.

⁵⁵ Illata in ipsos] Cæsarem designat, qui uxorem quidem dimiserat, quasi a Clodio stupratam; eisdem autem quasi arma ministraverat in Ciceronem. Idem.

⁵⁶ Invictum] Pompejum.

⁵⁷ Philœtæ] Qui pede sagitta Herculis vulnerato, in Lemno jacebat.

⁵⁸ Athamantis] Qui, læsa Junone, furore correptus fuerat. Ferr.

⁵⁹ Somnium] Orestem, & Alcmæonem, qui matres suas interfecerant; tristitia omnia, tetraque somniantes finxerunt, quod solet sceleratis contingere. Idem.

cum ardentes faces in vicinorum tecta jactas, cum ædes sacras inflammas, cum fervos concitas, cum sacra, ludosque conturbas, cum uxorem foremque non discernis, cum, quod in eas cubile, non sentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ solæ sunt hominum sceleri a diis immortalibus constitutæ. Nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se: denique ipsum corpus tenuissima sæpe de causa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuratur. Quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam si omnino oculos non haberes.

XIX. Sed, quoniam de iis omnibus, quæ haruspices commissa esse dicunt, satis est dictum: videamus, quid iidem haruspices a diis jam immortalibus dicant moneri. Monent: Ne per optimatium discordiam, dissensionemque, patribus, principibusque cædes, periculaque creentur, auxilioque diminui desiciantur: quare ad unum imperium provincie redeant, exercitusque pulsus, diminutioque accedat. Haruspicum verba sunt hæc omnia: nihil addo de meo. Quis igitur hanc optimatium discordiam molitur? idem iste: nec ulla vi ingenii, aut consilii sui, sed quodam errore nostro; quem quidem ille, quod obscurus non erat, facile perspexit. Hoc enim etiam turpius afflictaur respublica, quod ne ab eo quidem vexatur, ut, tanquam fortis in pugna vir, acceptis a forti adversario vulneribus adversis, cadere videatur.

Tib. Gracchus convellit statum civitatis. Qua gravitate vir! qua eloquentia! qua dignitate! nihil ut a patris, avique Africani præstabili insigni virtute, præterquam quod a senatu desciverat, deflexisset. Secutus est C. Gracchus. Quo ingenio! quanta vi! quanta gravitate dicendi! ut dolerent homines omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, voluntatemque esse conversa. Ipse L. Saturninus ita fuit effrenatus, & pene demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos, inflammandoque perfectus. Nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cujus tanta in dicendo gravitas, tanta jucunditas, tanta brevitatis fuit, ut posset, vel ut prudentes errarent, vel ut boni minus bene sentirent, per-

ficere dicendo. Cum his conficiari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum rempublicam gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quamdam tamen dignitatem.

XX. Hic vero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, pro dii immortales! quid est? quid valet? quid avertit, ut tanta civitas, si cadet, (quod dii omen obruant!) a viro tamen confecta videatur? qui post patris mortem, primam illam ætulam suam ad scurrarum locupletium libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris volutatus: deinde jam robustus, provinciæ se, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum⁶⁰ contumelias perpeffus, etiam Cilicum libidines, Barbarorumque satiavit: post, exercitu L. Luculli sollicitato per nefandum scelus, fugit illic, Romæque, recenti adventu suo, cum propinquis suis decidit⁶¹, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpissime prævaricaretur⁶². Inde cum Murena se in Galliam contulit: in qua provincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necavit, nefarias cum multis scelerum passionibus, societatesque conflavit. Unde ut rediit, quæstum illum maxime secundum, uberemque, campestris, totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemque vir clemens divisores⁶³ omnium trium domi ipse suæ crudelissima morte mactaret.

Exorta est illa, reipublicæ, sacris, religionibus, auctoritati vestræ, judiciis publicis funesta quæstura: in qua idem iste Deos, hominesque, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, jus, fas, leges, judicia, violavit. Atque hic ei gradus (o misera tempora, stultasque nostras discordias!) P. Clodio gradus ad rempublicam, hic primus est aditus ad popularem jactationem, atque ascensus. Nam Tib. Graccho in-

vidia

⁶⁰ Piratarum] Captus est a piratis, qui plerumque Cilices. Idem.

⁶¹ Decidit] Metu accusationis a propinquis suis pecuniam extorsit. Nam decidere est mutuo consensu litem dirimere, ut uniusque sua portio contingat. Idem.

⁶² Prævaricaretur] Accusaverat Catilinam de repetundis. Idem. Vide lib. I. ad Attic.

epist. 2.

⁶³ Divisores] Pro numero trium, quidam Romæ erant divisores legibus constituti, qui legitimas a principibus factas plebi largitiones dividerent. His porro & ad corruptenda suffragia utebantur Candidati, & hic dicitur quæstus campestris. Idem.

vidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæstor G. Mancini consulis cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando senatus severitas dolori, & timori fuit: istaque res illum, fortem & clarum virum, a gravitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi, ad expetendas domestici sanguinis poenas excitavit. Saturninum, quod in annonæ caritate quæstorem a sua frumentaria procuracione senatus amovit, eique rei M. Scaurum præfecit, scimus, dolore factum esse popularem. Sulpicium ab optima causa profectum, Cajoque Julio, consulatum contra leges petenti, resistantem, longius, quam voluit, popularis aura provexit.

XXI. Fuit in his omnibus causa, etsi non iusta, (nulla enim potest cuiquam male de republica merendi iusta esse causa) gravis tamen, & cum aliquo animi, & virili dolore conjuncta. P. Clodius a crocota⁶⁴, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisque fasciis, a strophio, a psaltrio, a flagitio, a stupro, est factus repente popularis. Nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent: nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus Romanus, respublica cive tali careret. Hanc ob amentiam in discordiis nostris, de quibus ipsis, his prodigiis recentibus, a diis immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patriciis, cui tribuno plebis fieri non liceret.

Quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompejo, sententiam dicenti, excluderat, acerrimeque una voce ac mente restiterat: id post dissidium⁶⁵ optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum est, ut, quod frater consul ne fieret⁶⁶, obstitit⁶⁷: quod affinis⁶⁸ & sodalis, clarissimus vir, qui illum

⁶⁴ A crocota] Simulaverat Clodius, se unam esse ex psaltris & ancillis: hinc crocotam vestem crocei coloris, & mitram capitis integumentum, & fasciolas, & strophium quasi ad cohibendas papillas, & soleas, quibus pro calcæis utebantur mulieres, contulerat. Idem.

⁶⁵ Post dissidium] Quæ discordia cepit Cæsare & Bibulo Coli. Idem.

⁶⁶ Consul ne fieret] Sensus erit apertior, si legas, consul, ne fieret, &c.

⁶⁷ Obstitit] Cum traduceret ad plebem Clodium C. Herennius Tribunus pl. restitit Q. Metellus frater illius patruelis. Ad Attic. l. 17. Ferrat.

⁶⁸ Affinis] Pompejus, cujus filius Appii filiam in matrimonio habebat. Idem.

illum reum non laudat, excluderat: id is consul efficeret in discordiis principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat; & eo fecisse auctore.⁶⁹ se diceret, cujus auctoritatis neminem posset poenitere. Injeta est fax foeda ac luistiosa reipublicæ, petita est auctoritas vestra, gravitas amplissimorum ordinum, consensio bonorum omnium, totus denique civitatis status. Hæc enim certe petebantur, cum in me, cognitorem⁷⁰ harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conjiciebatur. Excepi, & pro patria solus exarsi: sic tamen, ut vos, iisdem ignibus circumsepti, me primum ictum pro vobis, & fumantem videretis.

XXII. Non sedabantur discordiæ: sed etiam crescebat in eos odium, a quibus nos defendi putabamur. Ecce, iisdem auctoribus, Pompejo principe, qui cupientem Italiam, populum Romanum desiderantem, flagitantes vos, non auctoritatis sua solum, sed etiam precibus ad meam salutem excitavit, restituti sumus. Sit discordiarum finis aliquando: a diuturnis diffensionibus conquiescamus. Non finit eadem ista labes: eas habet conciones, ea miscet, ac turbat, ut se modo his, modo vendat⁷¹ illis: nec tamen ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatorem putet; sed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant vituperari. Atque ego hunc non miror: quid enim faciat aliud? Illos homines sapientissimos, gravissimosque miror: primum, quod quemquam clarum hominem, atque optime de republica sapere meritum, impurissimi voce hominis violari facile patiuntur: deinde, quod existimant, perditum hominis prosiqatque maledictis posse, id quod minime conducit ipsis, cujusquam gloriam, dignitatemque violari: postremo, quod non sentiunt id, quod tamen mihi jam suspicari videntur, illius furentes ac violentos⁷² impetus in se ipsos posse converti.

Atque

⁶⁹ Auctore] Pompejo, qui fuerat in auspicio Cæsari legem Curiatam ferenti de adoptione Clodii. Idem.

⁷⁰ Cognitorem] Defensorem: nam ea omnia Consul Cicero tutatus fuerat. Idem.

⁷¹ Ut se . . . vendat] Quid est se alicui vendere? Sed venditare se alicui, est alicuius gratiam captare, sive ostendendo meri-

ta, sive offerendo officia, vel aliquem de mereri, ac sibi devincire. C. Nep. Non florentibus se venditavit, sed officiis semper succurrit. Mihi itaque peritiam est Cicero nem scripsisse, ut modo se vendit bis, modo illis, ut etiam Manutius coniecit. Grævius.

⁷² Violentos] Quidam libri non violentos, sed volaticos, habent, id est, insub-

les,

Atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibusdam hærentia tela in republica⁷³, quæ quamdiu hærebant in uno me, graviter equidem, sed aliquanto levius ferebam. An iste, nisi primo se dedisset iis, quorum animos a vestra auctoritate sejunctos esse arbitrabatur; nisi eos in cælum suis laudibus præclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Cæsaris, in quo fallebat, sed eum nemo redarguebat, nisi enim, inquam, exercitum signis infestis in curiam se immisurum minitaretur; nisi Cn. Pompejo adjutore, M. Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret: nisi consules causam conjunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam sceleratus reipublicæ vexator esse potuisset?

XXIII. Idem, posteaquam respirare vos a metu cædis, e mergere auctoritatem vestram e fluctibus illis servitutis, reviviscere memoriam ac desiderium mei vidit, vobis se cœpit subito fallacissime venditare. Tum, leges Julias contra auspicia latas, & hic, & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totum ejus tribunalum continebat⁷⁴; quam cæcus amentia non videbat. Producebat fortissimum virum, M. Bibulum: quarebat ex eo, C. Cæsare leges ferente, de cælo semper servasset? semper se ille servasse dicebat. Augures interrogabat, quæ ita lata essent, restene lata essent? illi vitio lata esse dicebant. Ferebant in oculis hominem quidam boni viri, & de me optime meriti: sed illius, ut ego arbitrator, furoris ignari. Longius processit: in ipsum Cn. Pompejum, auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum, invehi cœpit. Inibat gratiam a nonnullis.

Tem

les, ut Strenuus interpretatur, & Clodii odiis hærent etiam tela in republica. Quis enim non videt hanc scripcuram esse corruptam? Atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibusdam hærentia tela in republica. Sc. Lamb. Locum esse corruptum neminem volaticam, & sui similem, modo huc, modo illuc. Fabrit.

⁷³ Atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibusdam hærentia tela in republica] Hunc locum conjectura ductus, sententiam ipsam subsecutus, vestigia scripturæ & veteris, & vulgatæ persecutus, sane quam feliciter restitui: Atque ex hac a me nonnullorum alienatione, & quibusdam oculis

⁷⁴ Totum ejus tribunalum continebat] Nam si curiata lex vitio lata, plebejus esse Clodius non potuit, ergo nec tribunus plebis. Manut.

Tum vero est ratus se posse, quoniam togatum⁷⁵ domestici belli extinctorem nefario scelere fecidisset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumque victorem affigere. Tum est illa in templo Castoris scelerata, & pene deletrix hujus imperii fica⁷⁶ deprehensa. Tum ille; cui nulla hostium diutius urbs unquam fuit clausa, qui omnes angustias, omnes altitudines, omnium objecta tela, semper vi & virtute perfregit, obfessus est ipse domi; meque nonnulla imperitorum vituperatione timiditatis meae, consilio & facto suo liberavit. Nam, si Cn. Pompejo, viro uni omnium fortissimo, quicunque nati sunt, miserum magis fuit, quam turpe, quamdiu ille tribunus plebis fuit, lucem non aspicere, carere publico, minas ejus perferre, cum in concionibus diceret, velle se in Carinis aedificare alteram porticum⁷⁷, quae Palatio responderet; certe mihi exire domo mea, ad privatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem reipublicae gloriosum.

XXIV. Videtis igitur, hominem per seipsum jampridem afflictum, ac jacentem, perniciosis optimatum discordiis excitari: cujus initia furoris, dissensionibus eorum⁷⁸, qui tum a vobis sejuncti videbantur, sustentata sunt. Reliqua jam praecipitantis tribunatus, etiam post tribunatum, obreptatores⁷⁹ eorum, atque adversarii defenderunt: ne a republica reipublicae pestis removeretur, restiterunt: etiam, ne causam⁸⁰ diceret: etiam, ne privatus esset⁸¹. Etiamne in sinu atque in deliciis quidam optimi viri viperam illam venenatam, ac pestiferam habere potuerunt? Quo tandem decepti munere? Volo, inquit, esse, qui in concione detrahat de Pompejo. Detrahat ille vituperando? Velim, sic hoc vir summus, atque optime de mea salute meritis, accipiat, ut a me dicitur: dicam quidem certe, quod sentio. Mihi, medius fidius, tum

⁷⁵ Togatum] Ciceronem.

⁷⁶ Fica] Pro Milone, cap. 7.

⁷⁷ Alteram porticum] Eversa Pompeji domo quae erat in Carinis, sicuti, eversa mea, porticum fecerat in Palatio. Man.

⁷⁸ Eorum] Caesaris, Pompeji, Crassi, qui tum ab Optimatibus dissentiebant. Idem.

⁷⁹ Obreptatores] Ii, quos jam saepe no-

minavi, Bibulus, Cato, Domitius. Idem.

⁸⁰ Ne causam] Ne judicium fieret, cum accusaretur a Milone de vi. Idem.

⁸¹ Ne privatus esset] Nam cum ante Clodii judicium comitia adilitia fieri voluerunt, aedilis curulis, ut crearetur, effecerunt. Idem.

tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, videbatur.

Utrum tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glau-
cia laudabat, an cum eundem iratus postea vituperabat? An ille demens, & jampridem ad poenam exitiumque praecipit, foedior atque inquinatior in Cn. Pompejo accusando, quam in univerfo senatu vituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis civibus non acerbum. Sed, ne id viros optimos diutius delester, legant hanc ejus concionem, de qua loquor: in qua Pompejum ornat, an potius deformat? Certe laudat, & unum esse in hac civitate dignum hujus imperii gloria dicit: & significat, se illi amicissimum esse, & reconciliationem esse gratiae factam.

Quod ego quanquam, quid sit, nescio: tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompejo, laudaturum illum non fuisse. Quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad ejus laudem minuendam facere potuisset? Videant ii, qui illum Cn. Pompejo inimicum esse gaudebant, ob eamque causam in tot tantisque sceleribus connivebant, & nonnunquam ejus indomitos atque effrenatos furores plausu etiam suo prosequerantur, quam se cito inverterit. Nunc enim jam laudat illum: in eos invehitur, quibus se antea venditabat. Quid existimatis, eum, si reditus ei gratiae patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiae irreat?

XXV. Quas ego alias optimatum discordias a diis immortalibus definiti putem? Nam hoc quidem verbo neque P. Clodius, neque quisquam de gregalibus ejus, aut de consiliariis designatur. Habent Etrusci libri certa nomina, quae in id genus civium cadere possunt. *Deteriores, repulsos*, quod jam audietis, hos appellant, quorum & mentes, & res sunt perditae, longeque a communi salute disjunctae. Quare, cum dii immortales monent de optimatum discordiis: de clarissimorum, & optime meritorum civium dissensione praedicunt. Cum principibus periculum, caedemque portendunt: in tuto collocant Clodium, qui tantum adest a principibus, quantum a puris, quantum a religiosis.

Vobis, o clarissimi, atque optimi cives, & vestrae salutis consulendum, & prospiciendum vident. Cædes principum ostenditur: id, quod interitum optimatum sequi necesse est, adjungitur. Etiam, ne in unius imperium res recidat, admonemur. Ad quem metum si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, conjecturaque raperemur. Neque enim ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros & potentes viros, nisi aut universus interitus, aut victoris dominatus, aut regnum. Dissensit cum Mario, clarissimo cive, consul nobilissimus & fortissimus, L. Sylla. Horum uterque ita cecidit victus, ut victor idem regnaverit. Cum Octavio collega Cinna dissensit. Utrisque horum secunda fortuna regnum est largita, adversa mortem. Idem iterum Sylla superavit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quamquam rempublicam recuperavit.

Inest hoc tempore haud obscurum odium, atque id insitum penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: dissident principes: captatur occasio. Qui non tantum opibus valent, nescio quam fortunam tamen, ac tempus expectant. Qui sine controversia plus possunt, hi fortasse nonnunquam consilia, ac sententias inimicorum suorum extimescunt. Tollatur hæc e civitate discordia. Jam omnes isti, qui portenduntur metus, extinguuntur: jam ista serpens, quæ tum hic delitescit, tum se emergit, & fertur illuc, compressa atque illisa morietur.

XXVI. Monent enim iidem, ne occultis consiliis respublica lædatur. Quæ sunt occultiora, quam ejus, qui in concione ausus est dicere, justitium edici oportere, jurisdictionem intermitteri, claudi ararium, judicia tolli? nisi forte existimatis, hanc tantam colluvionem illi, tantamque everfionem civitatis, in mentem subito in Rostris nec cogitanti venire potuisse. Est quidem ille plenus vini, stupri, somni, plenusque inconsideratissimæ ac dementissimæ temeritatis. Veruntamen nocturnis vigiliis, etiam, coitione hominum, justitium illud conceptum⁸², ac meditatatum est. Mementote, Patres conscri-

⁸² Justitium illud conceptum] Hunc locum interpolavit scioli. Erfurt. Franc. & ed. prima: Justitium illud conceptum. Hoc

est, longa & crebra deliberatione in concventiculis gregalium agitata. Grev.

scripti, verbo illo nefario tentatas aures vestras, & perniciosam viam, audiendi consuetudine, esse munitam.

Sequitur illud, *Ne deterioribus, repulsisque bonos augeatur*. Repullos videamus: nam deteriores qui sint, post docebo. Sed tamen in eum cadere hoc verbum maxime, qui sit unus omnium mortalium sine ulla dubitatione deterrimus, concedendum est. Qui sunt igitur repulsi? non, ut opinor, ii, qui aliquando honorem vitio civitatis, non suo, non sunt assecuti. Nam id quidem multis sæpe optimis civibus, atque honestissimis viris, accidit. Repulsi sunt ii, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes, non solum alieni, sed etiam sui, vicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. Hi ne honore augeantur, monemur. Debet esse gratum, quod prædicunt: sed tamen huic malo populus Romanus ipse, nullo haruspicum admonitu, sua sponte prospexit.

Deteriores cavete: quorum quidem magna est natio: sed tamen eorum omnium hic dux est, atque princeps. Etenim, si unum hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio, fictis, conquestisque vitiis deformatum, vellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset; multaque in eo penitus defixa, atque hærentia præteriret.

XXVII. Parentibus, & diis immortalibus, & patriæ nos primum natura conciliat. Eodem enim tempore & suscipimur in lucem, & hoc cælesti spiritu augemur, & certam in fœdem civitatis, ac libertatis ascribimur. Iste parentum nomen, sacra, memoriam, gentem, Fonteiano nomine⁸³ obruit. Deorum ignes, sollempnes mensas⁸⁴, abditos ac penetrales focos,

V u z cos,

⁸³ Fonteiano nomine.] Quia Fontejam in gentem adoptatus. Manius.
⁸⁴ Sollemnes mensas] Novi dies, ludos, sacra, religiones sollempnes. Sed quid sint mensas sollempnes, non capio: quamvis possit forte explicare, quibus sollempniter uruntur in illis sacris Bonæ Deæ. Sed sic veteres non loquebantur. Non frustra tot veteres libri, in quibus est Erfurt. & Francii, so-

lie, mensas; &c. Sane solis in sacris locum habuisse, & ea fuisse ornata, & frata, æque ut lectos, ostendit Tacitus xv. Hist. cap. 44. Sella illa dicebantur, & solis. Hinc quoque Tacitus vocat & Glossarum Græcarum auctor sellisternia, Festus dicit solisternia. Imprimis sella hæc & sella tribuebantur Deabus, ut læssi Diis. Valer. Max. II, 1: Femine cum viris cubantibus sedentes cantabant, que con-

cos, occulta & maribus non invisa solum, sed etiam inaudita sacra, inexpressibili scelere pervertit: idemque earum⁸⁵ templum inflammavit dearum, quarum ope etiam aliis incendiis subvenitur.

Quid de patria loquar? qui primum eum civem vi, ferro, periculo, urbe, omnibus patriæ præsidii depulit, quem vos patriæ conservatorem esse sapissime judicaveratis: deinde everto senatus, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat, senatum ipsum, principem salutis mentisque publicæ, vi, cæde, incendiisque pervertit: sustulit duas leges, Æliam & Fufiam, maxime reipublicæ salutare: censuram extinxit⁸⁶: intercessionem removit⁸⁷: auspicia delevit: consules, sceleris sui socios, ærario, provinciis, exercitu armavit: reges, qui erant, vendidit: qui non erant, appellavit: Cn. Pompejum vi, ferro, domum compulit: imperatorum monumenta evertit: inimicorum domos disturbavit: vestris monumentis nomen suum inscripsit. Infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriam sunt edita. Quid, quæ in singulos cives, quos necavit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentavit?

Quid vero? ea, quanta sunt, quæ in ipsum se scelera; quæ in suos edidit? Quis minus unquam pepercit hostium castris, quam ille omnibus corporis sui partibus? quæ navis unquam in flumine publico tam vulgata omnibus, quam scitius ætas fuit? quis unquam nepos tam libere est cum fortis, quam hic cum sororibus, volutatus? quam denique tam immanem Charybdim poetæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzantium, Brogitarumque prædas exorbuat? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamque jejunis, quam, quibus istum videtis, Gelliis, Clodiis, Titiis Rostra ipsa mandentem?

Qua-

suetudo ex hominum convitiis ad divina penetravit. Nam Jovis epulo ipse in lectulum, Juno & Minerva in sellas ad canam invitantur. Sic solia, nihil aliud sunt quam sellæ, quæ sternebantur Diis, quale solum videtur etiam habuisse *Bona Dea*. Grævius.

⁸⁵ Earum] Nympharum.

⁸⁶ Censuram extinxit] Tulit enim, ne

quem censors in senatu legendo præteriret, neve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. Vide Orat. in Pisonem. *Mommsen*.

⁸⁷ Intercessionem removit: auspicia delevit] Quod utrumque lege Ælia & Fufia confirmabatur. *Idem*.

Quare, id quod extremum est in haruspicum responsis, *Providete, ne reipublicæ status commutetur*. Etenim vix hæc, si undique fulciamus, jam labefacta, vix, inquam, innixa in omnium nostrum humeris coharebunt.

XXVIII. Fuit quondam ita firma hæc civitas, & valens, ut negligentiam senatus, vel etiam injurias civium ferre possent. Jam non potest. Ærarium nullum est: vestigialibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: consensus ordinum est divulsus: judicia perierunt: suffragia descripta⁸⁸ tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus jam non erit: civem, qui se pro patriæ salute opponat invidiæ, frustra posthac requiretis.

Quare hunc statum, qui nunc est, qualiscunque est, nulla alia re, nisi concordia, retinere possumus. Nam, ut meliore simus loco, ne optandum quidem est, illo impunito: deteriori autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut servitutis. Quo ne trudemur, dii immortales nos admonent, quoniam jampridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, Patres conscripti, tam tristem, tam gravem non suscepissem, non, inquam, nisi hanc personam, & has partes, honoribus populi Romani, vestris plurimis ornamentis mihi tributis, deberem, & possem sustinere. Sed tamen facile tacentibus cæteris, reticuissem: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. Mea fuerunt verba fortasse plura: sententiæ quidem omnes haruspicum: ad quos aut referri nuntiata ostenta non convenit, aut eorum responsis commoveri necesse est.

Quod si cætera magis pervulgata nos scæpe, & leviora moverunt: vox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permovebit? Nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis scæpe videtis fieri, ut deus aliquis delapsus e celo, cætus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur. Cogitate genus sonitus ejus, quem Latinienfes

⁸⁸ Suffragia descripta] Sententia est: Ita corrupti sunt plerique cives, ut patienter se induci ad suffragandum, quibus illi pauci bene volent. Itaque suffragia descripta sunt, est, imperatam & inunctam quasi est singu-

lis civibus suum suffragium, cui debeant suo suffragio commodare. Sic alibi describere civitatibus pecuniam, tributa, milites, jubere quantum debeat pecunia, tributorum, militum, singula civitas conferre. *Grævius*.

nuntiarunt: recordamini illud etiam, quod nondum est relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nuntiatur terrae motus horribilis, cum quibusdam multis, metuendisque rebus. Haec eadem profecto, quae futura prospicimus, impendentia pertimescetis. Etenim haec deorum immortalium vox, haec pene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum aer, atque terra, motu quodam novo contremiscunt, & inustato aliquid sono, incredibilique praedicunt. In quo constituenda nobis quidem sunt procurationes⁸⁹, & obsecratio, quemadmodum monemur. Sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis viam salutis ostendunt: nostrae nobis sunt inter nos irae, discordiaeque placandae.

⁸⁹ Procurationes] Expiationes, placationes. Manutius.

PRO

PRO CN. PLANCIO.

O R A T I O XXXI.

A R G U M E N T U M .

Cum edilitatem simul pererent Cn. Plancius, & M. Iuvenius Laterensis, creatus edilis est Plancius, Laterensis praetorius. Qua ille commotus ignominia, Plancium de sodalitiis accusavit, quod inter ambitus crimina gravissimum est, ut inter crimina maiestatis perduellio. Parrocinium Cicero suscepit, egraque causam diligenter, memor ejus temporis, quo quaesitor in Macedonia Plancius ejectum lege Clodia complexus est, fovitque omni genere officii. Hanc orationem, & eam pro Scauro habuit eodem anno. Quaesitor hac in causa fuit C. Alfius, ab accusatore editus; ut ipsa declarat oratio: & ipsi quoque iudices, editicii dicti: hanc enim Licinia lex facultatem accusatori dabat in crimine de sodalitiis. MANUTIUS.

I. UM propter egregiam & singularem Cn. Plancii, Iudices, in mea salute custodienda fidem, tam multos & bonos viros ejus honori viderem esse fautores, capiebam animo non mediocrem voluptatem, quod, cujus officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari videbam. Cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accusationi esse fautores, eandemque rem adversariam esse in iudicio Cn. Plancio, qua in petitione fuisset adutrix; dolebam, Iudices, & acerbe ferebam, si hujus salus ob eam ipsam causam esset infestior, quod is meam salutem atque vitam sua benevolentia, praedio, custodiaque texisset.

Nunc autem vester, Iudices, conspectus, & confessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor & contemploor unumquemque vestrum. Video enim hoc in numero neminem, cui